

Georg Kühlewind Alapítvány

Hetvenhatodik hírlevél

Alapítványunk 76. hírlevelében Henning Köhlerre emlékezünk.

Az *Erziehungskunst* című Waldorf-pedagógiai folyóirat olvasói sok éven át olvashatták Henning Köhler aktuális reflexióit, melyek a Kolumna K-ban láttak napvilágot, ahol a K betű nem Franz Kafka hősére, Josef K-ra utalt, hanem Henningre. Azt mondom: Henning. Az olvasó rákérdez: mi ez a haverkodás? Maga bátorított minket erre a budapesti Kühlewind konferencián 2011-ben, ahol előadást is tartott. Körben ültünk. Ki-ki mondta a nevét. Henning! – így ő. Természetes közvetlenséggel. 2019 decemberétől cikkei elmaradtak az *Erziehungskunst*ban, majd 2020 decemberétől felbukkantak újra, utoljára idén áprilisában. A májusi és a júniusi szám két nekrológgal emlékezett Henningre. Utolsó írásait és a róla szóló két megemlékezést olvashatják itt. Összeállításunk Henning egy könyvrészletével zárul. Ezek az írások magyarul itt kapnak először nyilvánosságot. Fordítójuk *Böszörményi László*. A lábjegyzeteket is ő készítette. Önzetlen munkáját nagyon szépen köszönöm.

Híreink:

Németül jól tudó olvasóink figyelmébe ajánljuk azt a két előadást, amit Georg Kühlewind 2004-ben és 2005-ben tartott Kölnben. Az előadásokról készült felvételt Jakob Mager ajándékozta alapítványunknak. A két felvétel honlapunkon megtekinthető. Szentes Gábor ötlete volt, hogy írásos formában is megörökítse az elhangzottakat. Ezt a szöveget nézte át és javította a német kifejezések pontossága és a német nyelvhelyesség szabályai szerint Longin Priebe. Ez a szövegváltozat került most fel alapítványunk honlapjára <https://kuehlewind.org/hu/hirek-aktualitasok>. Az utolsó simításoknál Ursula Kemper és Szentes Gábor segített. Mindhármuk – a nagy munkát végző Longin Priebe és Szentes Gábor, valamint Ursula Kemper – önzetlen munkáját a Georg Kühlewind Alapítvány kuratóriuma nevében nagyon köszönöm.

Mostantól honlapunkon is olvasható Georg Kühlewind 2005-ös baruthi szemináriumának szövege, amely *Dallam és csend* címmel jelent meg könyvalakban. Fordítója: Zsellér Gyula.

Megjelent Judith von Halle *Hattyúszárnyak – Szellemi önéletrajz I. rész: Gyermek és ifjúkor* című önéletrajzi könyve. Fordította és kiadta: Barta Tamás. Megrendelhető a <https://szellemtudomany.hu/> internetes portálon.

2021. október 29-től 31-ig a stuttgarti Akanthos Akademie konferenciát rendezett Georg Kühlewind tiszteletére. A nyitó előadást Böszörményi László tartotta *Die Heilige Schrift als Orientierung für Zukunft und Freude* (A Szentírás irányadása a jövő és az öröm felé). Andreas Neider előadásának címe: *Das Sämannvergleichnis als Schlüssel zum Evangelienverständnis* (A magvető-példázat, az evangéliumok megértésének kulcsa), Christine Gruwez *Wie kann die*

Sprache erlöst werden? – Die „nicht-erscheinende Sprache“ und ihre Wirkung (Hogyan lehet megváltani a nyelvet? – A „meg-nem-jelenő nyelv” és hatása) címmel tartott előadást; Salvatore Lavecchia olasz filozófus előadásának címe: *Logos, Leben, Licht – Denken und Wahrnehmen im Horizont des Johannes-Prologs* (Logosz, élet, világosság – Gondolkodás és észlelés a János evangélium szemszögéből); Wolfgang Tomaschitz *Wahrheit – als Grund, Prozess und Zeugenschaft* (Igazság – mint alap, folyamat és tanúság) címmel tartott előadást. Rudi Ballreich *Der schöpferische Moment – gemeinsame Übungen zur Erfahrung des Logos* (A teremtő pillanat – közös gyakorlatok a Logosz tapasztalására) címmel tartott valamennyi résztvevő számára közös foglalkozást. Az előadók gyakorló csoportokat is vezettek, a konferencia időtartama alatt három alkalommal. A találkozót visszatekintés és összegzés zárta. A részletes programot a soraim utáni linkre kattintva olvashatják. Tekintettel arra, hogy a konferencián magam is részt vehettem, következő hírlevelünkben még visszatérnék arra, ami számomra a konferencia legfontosabb történése volt.

<http://www.kuehlewindtagung2021.de/index.html>

Fenyő Ervin

„Der Sämann sät das Wort“ –
Von der Keimkraft des Logos
Evangelien-Meditationstagung – Zum Werk von
Georg Kühlewind

Mit Rudi Ballreich/ Stuttgart, Laszlo Böszörményi/ Klagenfurt,
Christine Gruwez/ Antwerpen, Andreas Neider/ Stuttgart,
Salvatore Lavecchia/ Udine und Wolfgang Tomaschitz/ Wien

Freitag, 29. Oktober bis Sonntag, 31. Oktober 2021
im Rudolf Steiner-Haus Stuttgart

Akanthos Akademie e.V.

*

Henning Köhler utolsó írásai

az *Erziehungskunst*

(A nevelés művészete) c. lapban, 2020 decemberétől 2021 áprilisáig

A média-vírus¹

A médiatudós Stephan Russ-Mohl, kritikus cikket írt a *Süddeutsche Zeitung*-ba (2020.10.9) az elburjánzó Corona híradásokról („Overkill an Corona-Berichterstattung”). A kölni Médiakutató

¹ 2020 december.

Intézet számításai szerint az ARD és ZDF² híradóiban a Corona hírek időnként elérték a 75 százalékot. Ehhez hasonlóval még soha nem találkoztunk. Nem a politika diktálja az iramot a médiáknak, írja Russ-Mohl, hanem fordítva. Ezenkívül kifogásolja, hogy a hírközlések „meglepően, önmaguktól egy irányba mutatnak”. Ez nem összeesküvés, hanem „nyájöszön”. A nyájszerű viselkedéssel („Group-Think”) már régóta foglalkoznak a szociológusok és szociálpszichológusok. A mediális szőnyegbombázás által előidézett félelem nevelő hatást akar kiváltani: maradjon a lakosság óvatos. Ez azonban, legalábbis hosszú távon, nem válik be. A félelem kétségkívül hasznos lehet. Néha a túlélés biztosítója. Akit azonban hónapokon keresztül bombáznak ugyanazokkal az ijesztő hírekkel (miközben az enyhítő szempontokat csak mellékesen említik meg, ha egyáltalán), előbb-utóbb elereszti őket a füle mellett. És akkor egy olyan nyáj-immunitás jön létre, amire nem számítottak... nem a vírussal, hanem a róla szóló híradásokkal szemben. Véleményem szerint a média-hype az egyik fő oka annak, hogy a fertőzések száma megint ugrásszerűen megnő. Egyébként nem tartozom a „Corona-lázadók” táborához, akik egy olyan ellen-nyilvánosságot szerveznek, ami pánikkeltés tekintetében alig marad el a vezető médiák mögött. Meg kellene végre nyugodnunk. Már csak a gyerekeink kedvéért is. Corona feltételek között is lehet velük értelmesen élni az életet – de a hiperventiláció kóros állapotában nem. Reinhold Niebuhr imádsága a megnyugvásért segíthet: „Istenem, adj megnyugvást, hogy elfogadjam a dolgokat, amiket nem tudok megváltoztatni, adj bátorságot, hogy megváltoztassam, amit meg tudok változtatni, és adj bölcsességet, hogy meg tudjam különböztetni őket.”

PS: Hosszú betegeskedés után jelentkezem ismét, és hálás köszönetet mondok mindenkinek, akik tudtomra adták, hogy hiányolták a kolumnáimat.

A másik pandémia³

Az egész világ folyamatosan a Coronáról beszél. Mintha más, komolyabb – vagy legalábbis nem kevésbé komoly – probléma nem is létezne. A médiák által feltüzelt Covid-19 téma mágikus hatást fejt ki ránk, ami, véleményem szerint egyáltalán nincs rendben. Egyre nő bennem az igény, hogy megszabadítsam magam tőle. 2020 októberében tartottunk két hétvégi pedagógiai továbbképzést, és valóban sikerült egy árva szót se szólni a Coronáról. Kifejezetten felszabadító hatású volt.

Beszéljünk tehát egy másik pandémiáról. A *Terre des Hommes* nevű gyermeksegélyezési egyesület épp most indította el a „My planet, my rights”⁴ kampányt. „El akarjuk érni, hogy az UN gyermekjogi egyezményének kiegészítő protokolljába bekerüljön a gyermekek joga egészséges környezetre.” – jelentette ki Birte Kötter, a németországi *Terre des Hommes* elnökségének szóvivője. Lehetőleg sok állam kötelezze el magát, hogy többet tesz a gyermekek jólétéért, mindenekelőtt ökológiai szempontból. Többek között arról van szó, hogy tiltsák be a környezeti mérgeket, amik megbetegítik a gyerekeket, gyakran halálos kimenettel. Bakut Tuncak, „a környezetszennyezés kihatásai az emberi jogokra” korábbi különtudósítója, egy tanulmányt tett közzé Osnabrückben, a kampány megnyitása alkalmából. A tanulmány címe: „A csendes pandémia”. Becslések szerint 1.7 millió gyerek hal meg a világon évente környezeti ártalmak által okozott betegségekben. Méreg található a levegőben, a vízben, az anyatejben, az

² A két legnagyobb közszolgálati TV csatorna Németországban. Minden bejelentett németországi lakos köteles a két csatorna számára havi díjat fizetni, függetlenül attól, hogy nézi-e a műsoraikat vagy sem.

³ 2021 január/február.

⁴ Az én bolygóm, az én jogaim.

élelmiszerekben, a testápoló termékekben, a játékszerekben, a festékekben, csomagolóanyagokban, bútorokban, építőanyagokban, ruházatban és így tovább. Covid-19-ben igen csekélyszámú gyermek betegszik meg, a környezeti mérgekben ijesztően sok. A fejlődési zavarokat és viselkedési rendellenességeket – mint pl. az úgynevezett ADHS-t – okozhatják (részben) környezeti mérgek. Miközben azt sem szabad elhallgatni, hogy az ún. „kemény medicina” gondatlan (!) alkalmazása már gyerekkorban a lényeges környezet-gyógyászati terhelések közé tartozik. Erre tudtommal sehol sem tér ki a *Terre des Hommes* kampánya. Antibiotikumok és pszichológiai gyógyszerek gyakran vezetnek pyrrhusi győzelmekre. Ez föltehetően részben az oltásokra is vonatkozik. A Covid-19 ellen oltani fognak, ahogy csak bírnak. Senki se tudja, hogy nem fenyegetnek-e nem kívánatos késői mellékhatások. De a „csendes pandémia” ellen nincs oltás. Ahhoz, hogy megállítsuk, meg kellene változtatnunk az életünket... és meg kellene állítani a felelőtlen szupercégek gyakorlatát. Környezetmérgezés, klímaváltozás, Covid-19... ez mind összefügg, és a legbrutálisabban a legszegényebbeket érinti világszerte és nálunk is. Mi, többé-kevésbé biztonságban élő polgárok, magas szinten panaszkodunk. A WHO a következő 20, 30 évben sokmillió alultáplált gyerekkel számol. Aki támogatni akarja a *Terre des Hommes* kampányát, megteheti.

Karantén-rövidlátás⁵

„Teljes az egyetértés abban, hogy ha gyerekek állandóan és túlnyomórészt ülve zárt helyiségekben tartózkodnak, akkor ez vizuális és vizuális-motorikus orientációjuk tartós károsodásához vezethet.”

Az a jó a Corona-válságban, hogy úgy istenigazában napvilágra hoz néhány olyan problémát, ami már korábban is megvolt, és csak reménykedhetünk, hogy akkor is tanulunk belőle, amikor a vihar már elvonult.

Régóta tudjuk, hogy milyen sok gyerek szenved rövidlátásban (miópiában). Már minden negyedik általános iskolás szemüveget hord, és ha nem történik semmi, nemsokára minden harmadik lesz rövidlátó. A miopia általában az életmód következménye, noha genetikus tényezők is szerepet játszanak.

Komoly hiba lenne bagatellizálni a miópiát. Súlyos következmények fenyegetnek felnőtt korban, mint a zöld hályog vagy a retina-leválás. A látási gyöngeség ezenkívül megnehezíti a tájékozódást a térben és bizonytalanná tesz a mozgásban, ami rejtett félelmekhez, viselkedési zavarokhoz vagy tanulási nehézségekhez vezethet. A miopia gyakran észrevétlen marad a harmadik, negyedik iskolaévig... vagy egyáltalán csak az iskolaidő kezdetén alakul ki, mégpedig az iskolai követelmények hatására. Az évek során számos olyan gyereket ismertünk meg, akiknél a legkülönbözőbb pszichológiai diagnózist állították fel félelmeik és ügyetlen szociális viselkedésük megmagyarázására, amíg a végén kiderült, hogy rövidlátók voltak, ami ha nem is mindent, de egyet és mást megmagyarázott.

Az érzékek a helyes használatban érlelődnek. Ez a látásra is vonatkozik. A látás körülbelül a hatodik és nyolcadik, kilencedik év között döntő érési szakaszon megy át. Mindenekelőtt, ekkor alakul ki a képesség, hogy biztosan becsüljünk meg távolságokat, és körvonalazottan érzékeljünk távoli dolgokat. Ezt természetesen gyakorolni kell. Az iskolában azonban (és a házi feladatoknál is) a szemek általában valami közelire irányulnak. Gyakran rossz megvilágítással

⁵ 2021 március.

párosulva. De még egy világos teremben sincs olyan fény, mint akár egy borús napon a szabadban. Ez a miópia melegágya.

Teljes az egyetértés abban, hogy ha gyerekek állandóan és túlnyomórészt ülve zárt helyiségekben tartózkodnak, akkor ez vizuális és vizuális-motorikus orientációjuk tartós károsodásához vezethet. Most azonban egy további, még nagyobb veszély jelent meg: az új vizuális médiák. Ezek szinte megbénítják a szemek játékát távol és közel között. Mi köze ennek a Corona-válsághoz? Kínai, holland és amerikai szemorvosok egybehangzóan megkongatták a vészharangokat. Az év elejei lockdown alatt ugrásszerűen megnőtt a rövidlátásban szenvedő általános iskolások addig is magas száma. Miért? Mert már csak otthon ülnek és a képernyőket bámulják. Már nemcsak szabad idejükben, hanem mert az iskola is megköveteli. Már megjelent a „karantén-rövidlátás” szakkifejezés.

Siralmas, hogy a politikusoknak és nevelési szakembereknek az iskola és a Corona-válság kérdésében semmi más nem jut eszébe, mint digitalizálni, digitalizálni, digitalizálni. A digitalizálás siralmas. Ha a gyerekek egészségéről van szó, akkor ökölszabályként kéne tekinteni: Olyan keveset a képernyő előtt és olyan sokat a szabadban, amennyit csak lehet – és nemcsak a miópia miatt!

Fontoskodás⁶

„Emberek, nyugodjatok meg! Az iskola nem is olyan fontos. Csak fontoskodik. A gyerekek kárára.”

Mint előadónak, megvannak az embernek a maga standard mondásai. Az én egyik kedvencem: „Emberek, nyugodjatok meg! Az iskola nem is olyan fontos. Csak fontoskodik. A gyerekek kárára.” Ez persze irritációkhoz vezet. Az előadás utáni kérdéseknél garantáltan megjegyzi valaki: „De hiszen a gyerekek jövője függ a jó iskolai képzéstől!”

De ennyire nem egyszerű a dolog. Az, amit általában jó iskolai képzésnek hívnak, nagyon negatív hatással lehet a gyerekek jövőjére. Nem kevés felnőtt mondja, hogy kétszer annyi ideig tartott kigyógyulnia az iskolai időkből, mint maga az iskola. Sokan életük végéig iskolakárosultak, köztük olyanok is, akik remek bizonyítványokat kaptak az iskolában. A gyerek- és ifjúkori pszichiáter, Reinhard Lamp már 30 évvel ezelőtt azt írta, hogy az iskola „a gyermek- és ifjúkori évek egyik első számú megbetegítő tényezőjévé” nőtte ki magát. Az úgynevezett PISA-sokk óta iskolarendszerünk teljesen átalakult egy ökonómiai érdekek által irányított gyermek-megfélemlítő intézménnyé. Nemrégén rámutattam itt a ragályosan terjedő félelemre az iskolától. A tanulás intézményesítése és szabványosítása eleve kulturális eltévelyedés. Ezt a Waldorf- és egyéb alternatív iskolákkal szembeni nagymértékű szimpátiám ellenére mondom; ezekben az iskolákban még él a *pedagógia* szelleme, amennyire az adott körülmények között lehetséges. Szomorúsággal tölt el, hogy milyen nyomást gyakorol az iskola számos gyerekre és szülőre. Ez sajnos a Waldorf-iskolákban sem ritka. 40 évi szakadatlan gyakorlat után a gyerekterápia és szülő-tanácsadás területén, hosszasan regélhetnék róla. Őszintén bevallom: véleményem szerint az igazán jó oktatás nem az iskolai oktatás lenne. Vagy az iskoláknak tényleg egészen másképp kellene működniük. Most, a Corona-válságban különösen jól látszik, hogy mennyire nem adekvát az iskola komolyan vétele. Istenem, micsoda lárma! Nem fog belepusztulni a nyugati civilizáció, ha egy ideig kiesik, vagy takaréklángon üzemel a szent

⁶ 2021 április.

iskolai oktatás. A gyerekek amúgy is szenvednek megszokott életük korlátozásaitól és még annál is jobban a félelem általánosan elterjedt hangulatától, akkor nem kell őket még otthon is a képernyőhöz láncolni, hogy jaj, nehogy elmulasszanak valamit a tananyagból. Legalább adjátok meg nekik az iskolai stressz alóli átmeneti felszabadulást. Van elég feszültség a családokban anélkül is. És nem kell félni – a gyerekek be fogják hozni az elmaradást, egyesek hamarabb, mások később. Nem a Corona okozza a határidőktől való szorongást, hanem a kollektív neurózis.

Szót emelek azért, hogy szüntessék meg a kötelező „homeschooling”-ot, és adjanak elég anyagi támogatást és biztosítást a csekély jövedelmű szülőknek ahhoz, hogy egzisztenciális félelmek nélkül a gyerekeiknek szentelhesék idejüket. Ne származhasson ebből senkinek hátránya. Szociálisan hátrányos helyzetű családok gyermekeinek biztosítsanak ingyenes felvigyázási lehetőségeket, mindenhol és bürokrácia nélkül. – A pénz meglenne rá. Csak éppen, mint mindig, most se oda folyik, ahol a legnagyobb szükség van rá.

Megemlékezések Henning Köhlerről

az *Erziehungskunst*

(A nevelés művészete) c. lapban, 2021. május-június

Forradalmár-szív⁷

Mathias Maurer írása

2021. április 8-án, csütörtökön meghalt Henning Köhler. 2009 októbere óta havonta küldte tömör és szellemes írásait a „K kolumna” számára, amik egyes olvasókat irritáltak, mások viszont hiányolták őket, amikor Henning Köhler néhány hónapos szünetre kényszerült.

Henning Köhler a gyerekekért harcolt – főleg a hátrányos helyzetű gyerekekért. Egyszermind kíméletlenül feltárta a túlzott igyekezetű pedagógiai, terápiás és orvosi segítőcskék „defektológiai szemléletét”. Bízott minden gyerek fejlődési lehetőségében, a legnehezebb körülmények között is, mintha minden gyerek egy Kaspar Hauser lenne – és ezzel megtisztelt minden gyereket. *Michel Lönneberga-ból* – a megszemélyesített kihívás – egyik legolvasottabb írásának⁸ címadójává lett, amiben szembeszállt a figyelemzavaros gyerek mítoszával és beteggé bélyegzésével. És szenvedett, ha egyik vagy másik gyerek hozzákerült a *Janusz-Korczak-Intézet* gyógypedagógiai ambuláns terápiájába Nürtingenbe, mert (Waldorf)iskola-képtelennek nyilvánították.

Henning Köhler gyógypedagógus volt és zoon politikon⁹. A nevelési kérdések számára mindig társadalmi és politikai kérdések is voltak egyben. Emlékszem, hogyan bontotta ízekre Michael Winterhoff *Warum unsere Kinder Tyrannen werden*¹⁰ és Bernhard Bueb *Lob der Disziplin*¹¹ c. könyvét, Erich Fromm és az autoriter személyiségre vonatkozó analízise szellemében. Ha nem az Adorno körül kialakult frankfurti iskola, akkor a szociális hármas tagozódással foglalkozó

⁷ 2021 május.

⁸ H. Köhler: *War Michel aus Lönneberga aufmerksamkeitsgestört? – Der ADS-Mythos und die neue Kindergeneration. (Beteg volt a lönnebergai Michel figyelme? – Az ADS-mítosz és az új gyereknemzedék.)*

⁹ Politikai és szociális ember (a mai németben elterjedt görög eredetű kifejezés. Arisztotelésztől származik).

¹⁰ Miért válnak a gyerekeink zsarnokokká?

¹¹ A fegyelem dicsérete.

achbergi kör és művészek Beuys, Dutschke, Schilinski és Schmudt köreiben színezték „individuális anarchista gyapját”. Egy inkább befelé forduló utat jár be Pär Ahlbom „intuitív pedagógiájával”, ami nem utolsósorban keresztény elmélyülést nyer az *Ein Nachrichtenblatt*-ban megjelent „Az ember, mint vírus- és Én-hordozó” c. írásában. Halála előtt egy héttel, a húsvéti szünetben hosszú kéziratot küldött nekem a következő címmel: „Kreatív élet a gyerekekkel a Corona-válságban – levél a szülőkhöz – és egy szó a fiatalokhoz.” Ebben bátorítja a szülőket, hogy továbbra is tartsák magukat „aktív cselekvőnek”, akik kreatívan alakítják a saját és gyerekeik életét, és közben nem felejtik el „minden pedagógia varázsigejét”: a „szociális melegséget és szociális szépséget”.

Henning Köhler eredetileg ebbe a kiadásba tervezett és immár utolsó kolumnáját online fogjuk megjelentetni. Ebben közös húsvéti felvonulásra hív a Friday for Future mozgalommal a fegyverkezés és az atomfegyverek ellen. Úgy vélte, hogy a Waldorf iskolák tartsák magukat távol a napi politikától, de ne a központi etikai és humanitárius kérdésektől. És így folytatja: „Ha a Szabad Waldorf Iskolák Szövetsége jövőre felhívást intézne a húsvéti felvonulásokon való részvételre, egész biztosan számos felsőbb osztályba járó diák lelkesen részt venne. Remélhetőleg szülők és tanárok is.”

Henning Köhler immár szellemi húsvéti felvonulásán jár. – Így mondok köszönetet neki és kérem, hogy kísérjen bennünket továbbra is, a „másik” oldalról.

A gyerekkor védelmezője¹²

A kölni Waldorf szeminárium nevében:

Yvonne Rausch és Anne Marisch.

Henning Köhler a „gyerekkor barátja és védelmezője”¹³ volt. A kölni waldorfpedagógiai szemináriumban 22 évig voltunk vele kapcsolatban. Csináltunk egy kísérletet: reggelire hívtunk Waldorf óvónőket Köhlerrel, a következő téma megbeszélésére: „Nehéz gyerekek nincsenek – de nekünk azért néha igen nehéz dolgunk van.” A nagy visszhangot kiváltott beszélgetés intenzív és nyílt volt. Megkértük, hogy készítsen egy képzési koncepciót. Amint mondta, úgy is tett, és hamarosan 60 résztvevővel beindult a kétéves továbbképzés. Tizenkét hétvégén igen sokféle téma került terítékre: a félelem, az észlelés tana¹⁴, a tanácsadó megbeszélések etikája, autizmus – hogy csak néhányat említsünk. Henning Köhler nagy súlyt fektetett arra, hogy előadásaiiba beépítsen aktuális tudományos kutatási eredményeket. Ehhez társultak sok éves, gazdag tapasztalatai gyerekekkel és fiatalokkal, akikkel az általa alapított Janusz-Korczaq-Intézetben foglalkozott. Beszámolói mindig érzékeltették velünk a melegséget, amivel a gyerekek felé fordult. Olyan filozófusok, pedagógusok és orvosok gondolataival szembesített bennünket, mint Emmanuel Lévinas – „Találkozni egy emberrel olyan, mint amikor egy rejtvény nem hagy bennünket nyugodni.” vagy Janusz Korczaq: „Minden gyereknek joga van olyannak lennie, amilyen.” Ez kihívást jelentett, hogy elgondolkozzunk azon, mit jelentenek az ilyen kijelentések a gyerekekkel és szülőkkel folytatott pedagógia munkában? „Éljük” az ilyen

¹² 2021 június

¹³ Németországban a rendőrség a lakosság „barátjának és segítőjének” nevezi magát – amit a lakosság is átvett, igaz gyakran ironikus felhanggal.

¹⁴ Rudolf Steiner részletesen foglalkozott az érzékszervek szerepével. A szokásos 5 érzék helyett 12 érzéket különböztet meg, amibe beletartozik pl. az egyensúly- és a hő-érezék, vagy éppen a szó-érezék és az én-érezék is (Kühlewind ez utóbbit inkább te-érezéknek nevezte: megérezem a másik emberben, hogy én-lény, vagyis „te”.)

gondolatokat pedagógiai intézményeinkben? Az igény, hogy úgy találkozzunk a gyerekekkel naponta, hogy mentesek legyünk minden értékítélettől, önnevelésre ösztönzött bennünket. Megalázó értékítéletek megsértik az embereket. Gyakorolni önmagunk észlelését, az önnevelést – hosszú út. Munkájának szükséges előfeltétele volt, hogy a gyerekeket „értéket felismerő” tekintettel lássa, és „védelmező” kört húzzon szülőkből, tanárokból és támogatókból a nehézségekkel küzdő gyerekek köré. Különösen nehéz helyzetekben volt fontos Henning Köhler számára, hogy melegszívű légkört biztosítson mindenkinek. A „tanácsadó megbeszélések etikájáról” szóló fejtegetéseiben is a probléma megoldásának alapja az odafigyelő hozzáállás. A tőle jövő impulzusok különösen nehéz helyzetekben jelentettek nagy támaszt. Szabadság a pedagógiában, a gyereknek, a szülőnek, és önmagunknak – hogy lehet megtalálni ezt az utat? Henning Köhler olyan alaposan ismerte Rudolf Steiner *Menschenkunde*-jét¹⁵, hogy át tudta ültetni a mai idők viszonyaiba. Nem akart módszertani recepteket adni – fel akarta kelteni a figyelmet, gondolkodásra akart ösztönözni, úgy, hogy közben szabadon hagy minket. Sok mindenre kritikusan rákérdezett, és ez fontos mai korunkban. Ha a külvilág sokszor figyelmen kívül is hagyta megnyilatkozásait – ő hű maradt önmagához. Az egyik, vele közösen tartott kongresszuson átneveztük a továbbképzést, így: „Gyerekek, akik nem illenek a sémákba”. Máig is így hívják. Henning Köhler gondolataiban „egyedülálló” volt. Mi sokat köszönhetünk neki. Impulzusait tovább fogjuk vinni.

*

Henning Köhler

*Was haben wir nur falsch gemacht?*¹⁶ című könyvének előszava

Ez a szöveg szokatlanul hosszú, fáradalmas munkafolyamat gyümölcse, az 1997-ben a Janusz Korczak Intézetben szülőknél tartott szeminárium alapján jött létre. Az, hogy megjelenését többször meghirdették, és aztán mégse jelent meg, kizárólag rajtam múlt; elnézést kérek érte. Az írásban vannak könnyű és nehéz születek. Ez kifejezetten nehéz volt. Ötször is azt hittem már, hogy elkészült a kézirat, de aztán újra elvettem és előlről kezdtem. Amit itt átadok az olvasónak, az összes megírt szövegnek kevesebb, mint a harmada.

A könyv a nevelés lehetőségeiről és korlátairól, az emberi életút rejtélyeiről, a pedagógiai felelősségről és a szülői büntudatról szól. Mindenekelőtt, de nem kizárólag, az úgynevezett nehéz vagy problematikus gyerekek szüleihez szól. Az évek során egyre növekvő tiszteletemet irántuk úgy akarom kifejezésre juttatni, hogy kilépek azon szakértők zárt csatarendjéből, akiknek nem jut eszébe más a „viselkedészavaros gyerekekről” – ezt a fogalmat különben is törölni kellene! –, mint mindig újabb változatban pellengérré állítani a szülőket. Ha nem lehet nyilvánvaló nevelési kudarcot kimutatni, akkor összehordanak mindenféle „bűnjelet”, hogy a szülőket negatív példaként, két lábon járó konfliktusforrásként, rejtett neurotikusként, vagy – végső esetben – hibás gének szállítójaként leplezzék le.

Szakmámban széles körben elterjedt két kontraproduktív klisé. Egyrészt a gyermeki fejlődési vagy viselkedési rendellenességeknél szinte automatikusan a szülői házban keresik az okokat. Másrészt magától értetődőnek tekintik, hogy a terapeuta vagy tanácsadó a „szakértő”, akinek

¹⁵ R. Steiner: *Allgemeine Menschenkunde als Grundlage der Pädagogik*, GA 293. (Általános emberismeret, mint a pedagógia alapja.)

¹⁶ Csak tudnánk, hogy mit rontottuk el?

az a dolga, hogy magas lóról oktassa ki a szülőket. Ha jobban szemügyre vesszük, mindkét hozzáállás megengedhetetlenül általánosít. Aki elfogulatlanul, nem valamilyen ideológia szemüvegén keresztül vizsgálja a tényeket, hamar felismeri, hogy a „nehéz” gyerekek szülei többségében nagyszerű teljesítményt nyújtanak, akiknek minden okuk meglenne, hogy kikérjék maguknak a leereszkedő kioktatást. Hiszen nincs az övéknél igényesebb feladat! Ha mégis tanácsot és segítséget kérnek, mert a feladat meghaladja erejüket, ez egyáltalán nem azt bizonyítja, hogy inkompetensek, éppen ellenkezőleg. Az élet minden területén arról lehet megismerni az igazi szakértőt, hogy ismeri határait, és hajlandó kritikusan felülvizsgálni saját gyakorlatát. A tapasztalt holland gyerekegyesítő, Jeanne Meijs is kiáll az ellen a széles körben elterjedt „ki nem mondott elképzelés ellen, hogy azok a sikeres szülők, akiknek nincsenek nehézségeik a gyerekeikkel”. Tapasztalatai sokkal inkább azt mutatják, hogy „azok a gyerekek, akik nehéz sors-követelményekkel jönnek a világra, gyakran nagyon kiváló szülőket választanak ki maguknak.” De az is igaz, hogy ezek az emberek, akiket Jeanne Meijs úgy jellemez, hogy „kedvesek, melegszívűek és őszinték”, a legtöbbször erős nyomás alatt állnak, és sokszor elmaradnak lehetőségeik mögött, mert megbénítja őket, hogy szemrehányásokat tesznek önmaguknak és a kudarc érzése gyötri őket. Az e mögött megbújó félelem, írja Jeanne Meijs, szorosan összefügg a fent említett előítéletek makacsságával. Mindig újra megdöbben, hogy milyen nehéz tenni valamit ezek ellen a diffúz büntudatok ellen. Mindent megmérgezhettek, különösen, ha a kívülállók folyamatosan szítják őket – vagy igazolást nyerni látszanak egy fajta fejlődés-lélektani szakirodalomban, ami a traumatikus utóhatással bíró szülői hibák és tévedések olyan gazdag tárat sorolja fel, hogy valósággal lehetetlennek tűnik, hogy egy gyereket *ne* tegyünk teljesen tönkre pszichésen.

Ez a könyv arra akarja bátorítani az elbizonytalanodott szülőket – vagy azokat, akik előre fel akarnak készülni arra az esetre, ha egyik vagy másik gyerekük eltér a „normától” –, hogy tekintsenek a pedagógiai viszonyra egy szokatlan, de véleményem szerint megvilágosító erejű perspektívából. Így sikerülhet talán megkülönböztetni a gyerek fejlődésére vonatkozó elvi félreértésből fakadó büntudatot attól, ami tényleges hibáinkból ered. Utóbbiak okait általában nagyon jól látjuk, ha nem is valljuk be őket mindig szívesen. Az úgynevezett elfojtás (Verdrängung) messze nem olyan gyakori, mint mondják. Általában nincs szükség lélektani mélyfúrásra ahhoz, hogy észrevegyük, hogy egy adott helyzetben rémesen igazságtalanul, gondatlanul vagy szeretet nélkül viselkedtünk. Az emlékezet nagyon is jól működik. Őszinteség és bátorság kérdése. Mindenki követ el hibákat, mindenkinek észre kell venni a saját árnyékát. Így és nem másképp működik a „tanulás az életben”, a nevelés területén is. Katasztrófa akkor következik be, ha kialszik bennünk az önkritika, és ezzel a motiváció is, hogy tovább fejlődjünk a magunk által kitűzött etikai célok felé, vagyis, ha elhallgat bennünk az a belső hang, ami arra int és sarkall, hogy *legközelebb jobban csináljuk*.

A gyerekek problémáit nagyon gyakran nem a szülői kudarc okozza, még ha kisebb-nagyobb „vétségek” történtek is. A tanácsadó megbeszéléseken napvilágra kerülő nevelési hibák az esetek legnagyobb részében ártalmatlanok és nem sokkal járulnak hozzá a gyerekek lényegi sajátosságaihoz. Megpróbálom a sors rejtélyén keresztül megmutatni az egyszerű kauzális magyarázatok kérdéses mivoltát. Amint megjelenik a gyerekkor spirituális dimenziója a gondolkodási tapasztalásban, még ha csak vázlatosan is, világossá válik, hogy az individuáció¹⁷ rejtélyét nem lehet megfejtetni a közönséges logikai levezetések és következtetések

¹⁷ Az „Individuation” kifejezést nem lehet magyarra fordítani. Ha azt mondjuk egyéniséggé válás, akkor az úgy hangzik, mintha addig nem lenne egyéniség. Talán az egyéniség működését vagy fejlődését lehetne mondani. Vagy kreálunk egy új szót: individuáció.

segítségével. Ezt kiáltom a szülőknek: ne becsüljétek le a gyerek kezdettől működő, független Én-jét, a jövővel áthatott saját-akaratot, a „szellem dacoló hatalmát” (Viktor E. Frankl), aki *testet öltve* a világba jön, hogy végbe vigyen valamit, amiről, mi, körülállók nem ítélnünk. Barátkozzatok meg a „veleszületett szuverenitás” titkával! De ez azt is jelenti: ne becsüljétek túl a saját nevelési felhatalmazásokat és lehetőségeiteket sem! – Sok minden tisztázódhat, ha világossá tesszük magunk előtt, hogy a kis gyerek a legradikálisabb értelemben valaki *más*, akit kísérelhetünk, óvhatunk, vigasztalhatunk, bátoríthatunk, segíthetünk – és ezt mind kell is tennünk –, de akinek a sorsába nem avatkozhatunk be. Remélem sikerül megmutatnom, hogy egyáltalán nem vezethető vissza a szülőkre minden probléma, ami a gyerekek életében föllép, sőt, hogy bizonyos értelemben lebecsüljük a gyermeki individualitást, ha mindig a többé-kevésbé jól sikerült nevelési behatások „eredményének”, vagy a családi konfliktusok szimptómahordozóinak tekintjük.

A vérrokonságból következő feloldhatatlan, egyre mélyebb kölcsönös sorsszerű összefonódásra vezető függőségi viszony mítosza elavult tudattörténeti teher, ami egyre több bajt fog okozni, ha nem szabadulunk meg tőle minél előbb. Az emberek megváltoztak: már nem élünk csoportlélekben. Akár tetszik, akár nem. Az „ösztönös” alap eltűnik, a szülő-gyerek viszonyban is. Új minőségeknek kell helyettesítenie, amiket még meg kell szereznünk. Számos tragikus félreértés származik abból, hogy elvárásainkban és igényeinkben – többé-kevésbé tudatosan – elavult minták vezetnek bennünket. Egy ilyen elavult minta, ha azt hisszük, hogy a „természetes”, vagyis biológiai összetartozás elegendő alapot szolgáltat stabil és gyümölcsöző lelki kapcsolatokhoz. Már most meg lehet figyelni (és az a tendencia folytatódni fog): az előző évtizedekkel összehasonlítva ritkábban ered a gyerek felé irányuló „ösztönös”, áldozatkész szeretet a pusztán a biológiai anyaság vagy apaság helyzetéből. A „természetes” talajt egészen más forrásokból eredő szeretet-szubsztanciával kell „trágyázni” ahhoz, hogy erős, megértő, érték-megbecsülő kapcsolat növekedhessen, ami krízisekben is megállja a helyét, sőt, épp a krízisekben válik be igazán. Az ma a megszabadító gondolat, hogy szülők és gyerekek egy „élepszakasz-szövetségre” lépnek, hogy tanuljanak egymástól és növekedjenek és végül – ez az értelme az egésznek – megerősödött tudjanak kinőni ebből a szövetségből. Akkor egész más megvilágításba kerülnek a konfliktusok, félreértések és csalódások. *Igazi műalkotásokért meg kell küzdeni.* A nevelési műalkotásokért is.

A testvériség új kultúrájának hajnalát éljük, amiben, ahogy Rudolf Steiner mondta, egészen különösen az lesz a feladat, hogy érdeklődést ébresszünk magunkban egymás iránt, új, fokozott érdeklődést, ami nem tesz többé elvi különbséget a vérrokonság és lelki-szellemi rokonság között.* Kapcsolatok, akármilyen jellegűek legyenek is, csak a *szellem-én* alapján jöhetnek majd létre, vagyis az egymásért-levés akarásának szabadságából. A fordulat jelei már most is jól láthatóan megjelennek. A biológiai kapcsolatok önmagukban nem jelentenek már biztosítékot mélyen átértzett közösségre, hacsak a kölcsönös érdeklődés és a *kölcsönös mező* (Martin Buber) aktív művelése át nem alakítja őket barátsággá. Az összetartozás a vérrokonság alapján egyre kevésbé szolgáltat elegendő alapot a kölcsönös megértéshez – a szülő-gyerek viszonyban is. A beleérzést *tenni* kell. És ezt sokszor éppen azok értik meg a legjobban, akiknél egy „nehéz” gyerek nő fel.

A könyv azoknak is szól, akik hivatásszerűen foglalkoznak gyerekekkel, a pedagógia, szociális gondozás vagy a terápia területén. Sokaknak maguknak is vannak gyerekeik. Van, akiknek

* Vö. Rudolf Steiner: *Interesse für den anderen Menschen.* (Érdeklődés a másik ember iránt.) Andreas Neider kiadásában, Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1999.

nincs. Ennek nem kell hátrányt jelentenie, de fokozott erőfeszítést kíván, és beleérzést azoknak a szülőknek a *megsebzett* helyzetébe, akik azt élik át, hogy kudarcot vallottak, illetve akiket ilyen szemrehányásokkal illetnek. Mindenesetre abból indulok ki, hogy minden „gyerekszakértő” számára égető kérdésnek kellene lennie, hogy a mélyére jusson annak a kérdésnek, hogy mi jelentheti még egyáltalán a nevelés magját, ha világossá tettük magunk előtt, hogy a fogalom által kiváltott legtöbb szokványos asszociáció félrevezet bennünket.

Világra jön egy gyerek. Mit jelent ez? „Egy sors zúdul be”, mondja James Hillmann. Egy sors, ami keresztezi és magával ragadja a szülők sorsát. Megjelenik egy „soha nem látott arc” (Martin Buber), semmi sem lesz többé úgy, mint eddig. A kis idegen a kezdetben teljes mértékben ki van szolgáltatva nekünk. Vagy inkább: *kiszolgáltatja magát nekünk*. Bensőnk mélyén érezzük, hogy ez a minden lehetséges odaadás legnagyobbika, *lekötelez* bennünket a gyerekekkel szemben. Ezt minden anya, de minden apa is, többé-kevésbé és világnézettől teljesen függetlenül észleli – ha szereti a gyerekét. A lekötelezettség, az adósság, egy fajta büntudat* érzése tehát elsődleges esemény, önmagában megálló jelenség, ami, egyelőre, semmiből másból nem következik, mint önmagából. Még azelőtt megjelenik, mielőtt lehetőségünk lett volna bármit is rosszul csinálni. Ebből a szemszögből hangzik fel a kérdések kérdése: hogyan fejezhetjük ki, tehetjük megismerhetővé hálánkat⁺? Egyszerre szólal meg a hála és a *megismerés* motívuma.

*

Mint eddigi írásaim, úgy ez is adalék egy olyan fejlődés-lélektani úthoz, amit „spirituálisnak” nevezhetünk, annyiban, hogy túlmutat a biológikus és normatív paradigmán, ismét megengedi a kérdést az ember érzékfölötti eredete után, és ezzel a kérdéssel a háttérben figyelmét elsősorban arra az „Én-alkotó helyzetre” irányítja, amit „általában «konfliktusnak» nevezünk” (Hans Müller-Wiedemann).

Ezúttal is helyesnek tartottam a jelen és múlt számos szerzőjét szóhoz juttatni és a könyv egyes részeit úgy alakítani, hogy tükröződjene bennük az aktuális, és a részben már elavultnak tekintett pedagógia viták különböző szempontjai. Ezért gondosan körülnézünk a jelenben, de ugyanolyan gondosan kutakodunk méltatlanul muzeálisnak tekintett értékek után is. Rudolf Steiner jó példával járt elől, amivel megmutatta, hogy aki újat akar hozni a világba, bele kell azt helyezni kora aktuális vitáiba, és egyszersmind a múlt legjobb elméivel is párbeszédet kell folytatnia. Azok a szerzők, akiket egyetértően mutatok be – ami nem jelenti azt, hogy minden kérdésben egyetértek velük, az olyanoknak, mint Gerspach, Bittner és mások, az egyes részletek kérdésében hevesen ellent kellene mondanom – egy valamiben közösek: mindnyájan többé-kevésbé elszántan, részben explicite, részben implicite keresik a „harmadik tényezőt”, túl az öröklésen és a környezeten, vagyis az egyéniséget, az individuumot. Érzik, hogy csak egy, az Énre mutató tudomány lesz abban a helyzetben, hogy helyreállítsa az ember méltóságának fogalmát. A tudati lélek korában ezt a fogalmat gondolatilag kell megalapozni, mert hit-tartalomként elvesztette erejét. A fejlődés-lélektan tények halomra hányásának tudományává korszakosult, amiből hiányzik a *vezető* *idea*. Nagy erővel vizsgálják az individuáció keretfeltételeit és kísérő jelenségeit, de őt magát nem. Biológiai és szociális adottságainak keretein belül mindenki kialakítja összetéveszthetetlen egyéni arculatát és egész életében kiegyezik önmagával, hogy sajátosságát megőrizze, megvédje, alakítsa, vagy visszanyerje – ha az az érzése, hogy elvesztette. De ki itt a rendező? Ez a jövő nagy kérdése.

* A németben a „Schuld” szó egyszerre jelent adósságot és bűnt.

⁺ A német „erkenntlich” kifejezés azt jelenti: hálás; de benne van a megismerés szó (Erkennen) töve is.

A gének rendeznének? A gének abszolúte semmit se csinálnak. Az individuáció fiziológiai kiinduló helyzetét alkotják. „Zsilipek”, ahogy a fizikus Frederick Turner nevezte őket, amelyeken keresztül a fejlődési folyamat beteljesedése felé árad, a jövő „sajátságos vonzásában”. Akkor hát a nevelés játssza a rendezés szerepét? Mesebeszéd! A nevelés vagy együttműködik a gyerekekkel vagy akadályozza. Utóbbi esetben csak remélhetjük, hogy az egyéniségnek sikerül megóvnia magát a nevelés befolyásától – ami gyakrabban történik, mint hinni szokták. Csak olyan gyereknél tudnák a „pedagógiai intézkedések” (már maga a kifejezés is rémes!) meghatározni a fejlődést, akinek megtörték személyiségét, saját akaratát. A gyakorlatban azonban ez nem vezetne semmire, mert egy megbénított Én nem kommunikál többé, és nevelés kommunikáció nélkül nem lehetséges. Akkor hát a környezet a rendező? Aligha. Ha tényleg azok lennének, amit a körülmények csináltak belőlünk, akkor senkinek se jutna eszébe a körülményeket vizsgálni, egzisztenciális veszélyeztettség nélkül elhagyni, kritizálni vagy akár megváltoztatni. Akkor hát hárman közösen rendeznek, gének, nevelés és a tágas környezet? Három nem rendezés összege rendezés? Különös számítás. A helyes kérdés így hangzik: Kivel kommunikál a nevelés? Ez nyilvánvalóan az a titokzatos, ominózus instancia, ami már a legelső életszakaszban megnyilatkozik, mint „Én”, és akinek organikus szubsztrátumát eddig hiába keresték (az agyban). Az Én nyomára bukanni, ez könyveim igazi témája. Akkor hát lássunk neki.